

ביקורת ספרים: מארק מאזואר, על אנטישמיות: מילה בהיסטוריה

מאת ד"ר איאן יפה

ספרו האחרון של מארק מאזואר, **על אנטישמיות: מילה בהיסטוריה** (בריטניה: Allen Lane, 2025), חוזר אל ראשית הופעתו של המונח "אנטישמיות", אשר זכה לפופולריות עם הקמת "הליגה האנטישמית" (*Antisemiten-Liga*) על ידי וילהלם מאר בשנת 1879. מאזואר מעלה שורה של סוגיות שאותן נדרשים כיום להתמודד מי שעוסקים בהבנת האנטישמיות ובמאבק בה – משימה קשה ולעיתים אף מתסכלת. היא קשה ומתסכלת משום שהספר מחייב את הקורא לבחון את הגבולות שבין אנטי-ציונות וביקורת קיצונית על ישראל, מחד גיסא, לבין אנטישמיות, מאידך גיסא, או בפשטות: האם ומתי נחצים גבולות אלו? בביקורת קצרה זו, המתמקדת באחד הנושאים המרכזיים של הספר, אטען כי המחבר מבקר שלא בצדק את ההגדרה הבינלאומית המרכזית הנהוגה כיום לאנטישמיות; ממעיט מחשיבותה של אנטישמיות שמאלית; ואינו מתמודד באופן מספק עם הקשר האפשרי בין צורות מסוימות של שיח אנטי-ציוני לבין אלימות אנטישמית.

מאזואר, היסטוריון יהודי-בריטי המתמחה בהיסטוריה יוונית ואירופית של המאה העשרים, תורם הן לאתגר והן לתסכול הללו בטענתו כי מאז שטבע לראשונה, השתנה אופן פרשנותו של המונח אנטישמיות. לטענתו, במיוחד מאז תחילת המאה הנוכחית, ישראל, תומכיה מחוץ לה והציונים בכלל, אימצו את האשמת האנטישמיות כאמצעי מרכזי להשתקת ביקורת על ישראל ועל הציונות, ואף לניסיון "לבטל" אותה. אף שמאזואר, פרופסור באוניברסיטת קולומביה, מכיר בכך שאירועי 7 באוקטובר 2023 בדרום ישראל היו "מרחץ דמים" שביצע חמאס, הוא עומד בתוקף על כך שטענות בדבר אנטישמיות בקמפוס של אוניברסיטתו ובאוניברסיטאות אמריקאיות בכלל, כ"מוקדים של אנטישמיות ממוסדת", הן בעיניו "מגוחכות". אף שהוא מודע לקיומה של אנטישמיות שמאלית, מאזואר רואה בה תופעה חריגה ולא כללית. הוא דוחה את הרעיון שלפיו אנטי-ציונות מהווה את "האנטישמיות החדשה", וטוען כי מדובר במונח המשמש את ישראל ותומכיה כנשק נגד מבקריהם. בעיני מאזואר, אנטישמיות "אמיתית" היא בראש ובראשונה תופעה ימנית, ואילו מקבילתה השמאלית היא תוצר של ביורוקרטיה ודיפלומטיה ישראלית-ציונית: "המאבק באנטישמיות כבר לא פירושו בהכרח מאבק בדעות קדומות גזעיות; כעת הוא יכול לכלול גם מאבק במבקרי מדיניותה של ישראל?" (עמ' 218). אף שיש בישראל ובקרב תומכיה בעולם מי שנוטים לתייג כל ביקורת על ישראל כאנטישמית, מאזואר אינו

מוכן להכיר בכך שביקורת על ישראל יכולה ואף כוללת לעיתים דימויים וטרופים אנטישמיים. יתרה מכך, הוא מאמץ בקלות יחסית את ההאשמה – שאינה חדשה כשלעצמה – שלפיה ישראל והציונים “מנצלים” את האנטישמיות, ובכך טיעונו עצמו מסתכן בשחזור הדינמיקה שאותה הוא מבקר, גם אם מן הכיוון ההפוך.

הספר סובל מחוסר עקביות פנימי שלא נפתר. מאזואר טוען, ובצדק מסוים, כי אין זה סביר לראות בכל ביקורת על ישראל אנטישמיות באופן אוטומטי, אך באותה נשימה הוא יוצא בחריפות נגד ההגדרה הבינלאומית המרכזית לאנטישמיות, בטענה שהיא חסרה בהירות משום שהיא מותירה שיקול דעת בקביעה האם ביטוי מסוים הוא אנטישמי. הדבר בא לידי ביטוי בעיקר בביקורתו על הגדרת העבודה של הברית הבינלאומית לזיכרון השואה (IHRA), הקובעת כי “אנטישמיות היא תפיסה מסוימת של יהודים, אשר עשויה לבוא לידי ביטוי כשנאה כלפי יהודים”. מאזואר, שאינו שבע רצון מהמילה “עשויה”, תוקף במיוחד את הדוגמאות הנוגעות לישראל, כגון שלילת “זכותו של העם היהודי להגדרה עצמית”. לטענתו, השימוש במילה “עשויה” יוצר עמימות ובלבול, משום שהוא מגדיר כל שלילה של הזכות להגדרה עצמית עבור העם היהודי כמעשה אנטישמי. לטעמי, דווקא ההפך הוא הנכון. משום ש“עשויה” אינה קביעה משפטית מוחלטת, היא מאפשרת לראות שלילה של הזכות להגדרה עצמית עבור העם היהודי כלא בהכרח אנטישמית - כשם שבנסיבות אחרות היא כן כזו. הגדרת ה-IHRA אומצה כהגדרת עבודה בלתי מחייבת משפטית, ודווקא בכך תרומתה להבנת האנטישמיות: השימוש בנוסחים כמו “עשויה” מאפשר הקשר, אותו הקשר שמאזואר עצמו קורא לו לאורך ספרו, במיוחד בכל הנוגע להבנת ביקורת פרו-פלסטינית על ישראל. בניסוח רטורי, ספק בעיניי אם מאזואר היה מעדיף הגדרה הקובעת כי כל שלילה של הזכות להגדרה עצמית היא אנטישמית באופן אוטומטי.

הפגם השני בספרו של מאזואר הוא חוסר נכונותו להצביע על אנטישמיות בשמאל במקרים שבהם אין פרשנות אובייקטיבית אחרת אפשרית. ביקורות אחרות על הספר הצביעו בצדק על חוסר העקביות הזו: מחד גיסא, מאזואר מגדיר אנטי-ציונות סובייטית כאנטישמיות; מאידך גיסא, הוא נמנע מלעשות כן כאשר מדובר במערכות רעיוניות שמאליות בחברות מערביות עכשוויות, בעיקר בבריטניה ובארצות הברית (דיוויד בנון, *Review of On Antisemitism: A Word in History*, *The Jewish Chronicle*, 25 ספטמבר 2025). דוגמה בולטת למה שמכנה בנון “מחסום הסגר אטום” ביחס לשמאל הלא-קומוניסטי היא קביעתו המדהימה של מאזואר כי מנהיג מפלגת הלייבור הבריטית לשעבר, ג'רמי קורבין, “לא היה אנטישמי” (עמ' 208). בשנת 2013 אמר קורבין בנאום פומבי אמירה שנתפסה באופן רחב כאנטישמיות מרומזת, ולפיה לציונים בבריטניה יש שתי

בעיות: “האחת היא שהם אינם רוצים ללמוד היסטוריה, והשנייה היא, שאף שחיו במדינה זו זמן רב, כנראה כל חייהם, הם אינם מבינים אירוניה אנגלית (דומיניק קנדי, *The Times*, 24 באוגוסט 2018), לכל מי שמכיר את השיח הבריטי ואת הנטייה לרמיזה ולעקיפין, היה ברור שקורבין התייחס למעשה ליהודים הבריטים בכלל. אילו נלקחו דבריו כפשוטם, היה הדבר שקול לאמירה כי תומכי Black Lives Matter או לאומנים וולשים אינם מבינים אירוניה אנגלית, ואז לטעון שהכוונה אינה לשחורים או לוולשים. תהיה עמדתו של אדם כלפי הציונות אשר תהיה, מדובר באידאולוגיה של לאומיות יהודית, ולטעון שמחזיקיה אינם מבינים את חוש ההומור של החברה שבה נולדו וגדלו אינו אלא ביטוי לדעה קדומה. השימוש של קורבין במונח “ציונים בבריטניה” מתייחס אפוא בראש ובראשונה ליהודים בבריטניה. מאזואר אינו מזכיר פרשה זו כלל, ומסתפק בביקורת עמומה, ולכל היותר מאשים את קורבין באי-הבנה מסוימת. סירוב עקבי זה של מאזואר להציב אנטישמיות שמאלית קרוב, אפילו מושגית, לאנטישמיות ימנית, הוא כשל חמור בניתוחו של האנטישמיות.

כשל זה בולט במיוחד, ואף מדאיג, כאשר בוחנים את הגנתו הנלהבת של מאזואר בשם חופש הביטוי על קריאות מסיתות בהפגנות פרו-פלסטיניות ברחובות ובקמפוסים במדינות מערביות. הוא רואה קריאות ל”אינתיפאדה” (תוך השמטה נוחה של הקריאה להפיכתה לגלובלית (globalize)), ול”מהנהר ועד הים” כלא יותר מאשר קיצור של תסכול פוליטי (עמ’ 270). מאזואר אינו מוכן להודות כי בנסיבות מסוימות קריאות אלו עלולות – ואכן מובילות – לשפיכת דם יהודי מחוץ לישראל, כפי שקרה לאחרונה במנצ’סטר, בבולדר שבקולורדו, ובאופן הקטלני ביותר בחוף בונדי באוסטרליה. אף שאירועים אלה התרחשו לאחר פרסום הספר, קשה שלא לתהות כיצד אקדמאי במעמדו אינו מבין את הקשר הסיבתי האפשרי בין קריאות בהפגנות לבין האופן שבו אנשים מסוימים מפרשים אותן. כפי שהסביר איתן כץ, אנטי-ציונות הופכת לאנטישמית כאשר היא עוברת ממצב ביקורתי למצב של שלילה מוחלטת. במובן זה, ביטויים מוחלטים כגון “להגלובליזציה של האינתיפאדה” ו”בכל האמצעים הדרושים” הופכים לשלילתיים, משום שהם מייעדים במשתמע יהודים בכל מקום כציונים המזוהים עם ישראל, ובכך מעניקים לגיטימציה לפגיעה בהם. כל קורא רשאי לשאול בצדק: מה ערכן של הגדרות – אנטישמיות, אנטי-ציונות או רטוריקה אנטי-ישראלית קיצונית – אם התוצאה היא נטילת חייהם של יהודים במקומות כה שונים זה מזה? מלומד ככל שיהיה, מאזואר אינו מתמודד עם שאלה יסודית זו.